چۆن مۆدێرنێتە لە ڕێڕەوی خۆی لایداو گۆڕدرا بۆ پێچەوانەکەی؟

هاشم صاڵح

وەرگێڕانی: ئەحمەد فاتیح محەمەد

لیڤی شتراوس ئۆگەست کۆنت گالیلۆ

ماوەی چەند ساڵێکە رۆشنبیران لە ئەوروپا و ئەمریکا لە هەوڵی دیاریکردنی قەیرانی مۆدێرنێتەدان وچارەسەر و پێشنیارەکان لەبیریارێکەوە بۆ بیریارێکی دی جیاوازە, بەڵام کۆدەنگیەك هەیە کەوا شارستانیەتی رۆژئاوا لەقەیراندایە، توشی نەخۆشیەکی قورس بووە٠ ئەم نەخۆشیەش لە کۆمەڵێك لادانەدا بەدەردەکەوێت ، وەك نوقم بوون لە خواردنەوەی زۆری کهول و مادده بێهۆشکەر و سڕکەرەکاندا، ودابەزین بۆ جۆرەها کاری نائاسایی(شذوذ) ، هەروەها کەوتنەخوارەوە بۆ ئامێزی نەبونیەت و ڕێژەیی کەجیاوازی لەنێوان راست و هەڵە ، باش و خراپدا ناکات٠ بەم جۆرە هەموو ئەو روخسار و دەنگدانەوانەی کە رەفتاری مرۆییان کۆنترۆڵ و ئارام دەکرد، ولەهەموو ئەو لادانانە پارێزگارییان دەکردکەجەستە و رۆحی تێکدەشکاند لەناوچوون، وپێودانگی گشتی گەردوون کە بەسەر کۆمەڵگای گشتی مرۆڤایەتیدا جێبەجێ دەبێت بوو بە بڵقی سەر ئاو٠بەم شێوەیە هەموو مرۆڤێك داوای ماف پێکهێنانی مۆراڵێکی تایبەت بەخۆی دەکات، کەپەیوەندی بەکۆمەڵ و هیچ کەسێکی دییەوە نەبێت، هیچ ئاکارێك لە ئاکارێکی دی باشتر نیە، بەپێی تیۆری ڕێژەیی نەك ڕێژە هەمووشتێك هاوتایە٠ئەم دۆخە وکۆمەڵێك بابەتی تر ، بیریاری فەرەنسی (ژان کلودگیبۆ) نیگەران کرد بۆیە کتێبێکی لەژێرناونیشانی (خیانەتی رۆشنگەری ، بەدواداچوونی داچڵەکینی سەردەم لەئەوروپا)نوسی٠ لەرۆژئاوا قەیرانی مانا هەیە، تەنانەت تینویەتیەکی زۆریش بۆ مانا : مانای ژیان و بوون ٠ مرۆڤی رۆژئاوایی دوای دەستەبەرکردنی هەموو شتێك و تێربوون لە ماددیات و چێژو پێویستیەکانی ، هەست بەجۆرێك نەبوونی وبرسێتی دەکات لە ژیانیدا، جگە لە پێویستی بۆ خواردن و خواردنەوە و چێژە هەست پێکراوەکان و خۆشگوزەرانی ئابوری، بۆیە قەیرانی مرۆڤی رۆژئاوا لەرووی چۆنایەتیەوە لەقەیرانی مرۆڤی عەرەبی-ئیسلامی جیاوازە ، باشتر وایە بڵێین زیاد لەپێویست نەرم و ناسکە٠ بیریاری ناوبراو بەشێوەیەکی دڵسۆزانە و پربایەخەوە ئەو کێشەیە دەخاتە روو ، بەیەك رۆحی تێگەیشتن و لەدیدێکی فراوان و لێپرسراوانەوە گفتوگۆی کێشەکانی رۆژهەڵات و رۆژئاوا دەکات٠ بێگومان بابەتەکانیش تێکەڵاو ناکات و ناکەوێتە نێوان مەیلی گونجاندن و جیاوازییەوە، کێشەکان بتوێنێتەو یا بیسڕێتەوە لە بری چارەسەرکردنێکی ئازایانە و روون و ئاشکرا٠ کاتێك رەخنە لەمۆدێرنەی رۆژئاواو ئەودۆخەی ئیمرۆ تێدایە دەگیرێت، مانای بانگێشەکردن و گەڕاندنەوە نیە بۆ ئەو بۆچوونانەی کە پارێزگاران و توندرەوەکان خوازیارین٠ بەڵکو مەبەستی گەڕاندنەوەیە بۆ رێگای راست ، بۆ فەلسەفەی گەورە فەلسەفەی رۆشنگەری، کە پێش دووسەد ساڵ دامەزراوەو هاتۆتە بوون ٠ ئەگەر ئێستا مۆدێرنە کۆمەڵێك کەم و کوڕی و بۆشایی دیار و ئاشکرای هەبێت، بەهیچ جۆرێك ئاماژە نیە بۆ پاشگەزبوونەوە لە پرانسیپە گەردونی و شارستانیەکان ، بەپێچەوانەوە، دەبێت زیاتر و زیاتر خۆمان بەو بارودۆخە جیهانیەوە ببەستینەوە، کەتیایدا پێودانگەکان هەرەسیان هێناوەو تواونەتەوە ، ولەلایەك تەنها پێودانگە بازرگانی و بەکاربەرەکان بوونیان هەیە، ولەلایەکی تر پێودانگی ئوسوڵیە توندرەوەکان٠ لەم ململانێیەی ئێستادا کە لە سەر فراوانترین بواردا هەیە، لەنێوان جیهانگیری سەرمایەداری دڕندە و هێزە ئوسوڵیە دەمارگیر تیرۆریستەکان، دەبێت بگەڕێینەوە بۆ فەلسەفەی رۆشنگەری ، کەشارستانیەت و مۆدێرنەی دامەزراندووە ، پەنا بۆ دەنگی ئەقڵ و لۆژیك ببەین٠ ژان کلۆد گیبو دەڵێت : پرۆژەی رۆشنگەری گەورەترین دەسکەوتی مرۆڤایەتیە تا ئێستا، مۆدێرنەی رۆژئاوا بۆیەکەمجار لەمێژوودا، مرۆڤی گەیاندە قۆناغی تاکی ئازاد و سەربەخۆ وهیچ هێزێکی تاریك ، لاهوتی وسەرکوتکەر نیەفشاری بخاتە سەر و کۆنترۆڵی بکات، سەرەتا مۆدێرنە لە کۆتی هەژاری و برسێتی رزگاری کرد ، تەنانەت هەژارو مرۆڤی ئاسایی ئێستا لەرۆژئاوا،زۆر باشتر لەپاشاو وەزیرەکانی سەدەی شانزەوحەڤدەهەم ژیان دەگوزەرێنن٠ هەروەها لەماوەی سەدەیەکدا پێنج بەرامبەر توانای کڕین زیادی کردووە، وکاتژمێری ئیشوکار کەمتربۆتەوە،کاتەکانی ئیسراحەت و خۆشی وکات بەسەربردن زۆربووە ،وەلێ کەل و پەلی بەکاربەر بەجۆرێك زۆربووە ئەگەر سەردانی بازاڕەکانی ئەوروپا بکەیت و بەشەقامەکانیدا گوزەربکەیت توشی سەرسامی دەبیت، بەتایبەتی ئەگەر لەولاتانی جیهانی سێهەمەوە بچیت٠هاولاتیانی ئەوروپای رۆژهەڵات لەدوای

هەرەسهێنانی کۆمۆنیزم ،سەردانی ئەورووپای رۆژئاوایان کردبوو توشی شۆک وهەڵچوون ببوون، باوەڕیان نەدەکرد ئەو هەموو خۆشییە بەربڵاوەی کۆمەڵگای سەرمایەداریان بینی، لەکاتێکدا لەبازاڕودوکانەکانی خۆیاندا شتێکیان دەست ناکەوێت بۆ خواردن.

چۆمسکی

هیچ مرۆڤێکی رۆژئاوایی لە خودی خۆی ناترسێت ئەگەر بۆچوونی خۆی سەبارەت بە، ئاین،سیاسەت، ژیان ، بەشێوەیەکی گشتی دەربېرێت وکەس فشاری بۆناهێنێت، بۆ بروابوون یان نا، بۆ ئەوەی مارەسەی سروش و بۆنە ئاینیەکان بکات یان نا، رۆژانی یەك شەممە بچێتە کەنیسە یاخود نەچێت٠ لەژیاندا تۆ ئازادی بەمەرجێك زیان بەکۆمەڵ و دەوروبەر نەگەیەنیت، گرنگ ئەوەیە هەڵسوکەوتت رێك و راست بێت ، وگرنگی بەبەرژەوەندی گشتی بدەیت، ومەسەلەکانی دی پەیوەندی نێوان تاك وخودایە٠ بۆیە کاتێك باس لەقەیرانی شارستانیەتی رۆژئاوادەکەین ، مانای ئەوەنیە ئەم شارستانیەتە لەسەرلێواری هەرەسە، یاهەموو شتێك هەڵەیە ولادانە لەرۆژئاوادا، وەك لەسەرەتای ئەم نوسینەدا دێتە بەرچاو و نەخێر تەنها مەبەستمانە بڵێین دەکرێت ئەم شارستانیەتە باشتر بێت، بەشێوەیەکی تایبەتی دەمانەوێت بڵێین هەرشتێك سەرکەوتن بەدەستبهێنێت راستەوخۆ دەگۆڕدرێت بۆ شتێکی کەم وێنە ئەزمونێکی باڵا وپێوانەیی، وهەندیك جار زۆرەملی٠ بەمانای مۆدێرنە رەق هەڵگەڕاوەوکلسیکردووە و هەندێك جار گۆڕدراوە بۆ پێچەوانەکەی٠ودوای سەرکەوتنی رۆژئاوا بەسەر رۆژهەلاتدا،یاسەرمایەداری بەسەر کۆمۆنیستدا، زۆربەی رۆژئاواییەکان شانازییان بەوە شارستانیەتەوە دەکردوکەم و کورپیەکانیان لەیادچوو، تەنانەت سەرەکیترین بابەت کەبیری مۆدێرنە لەبیری پێش خۆی جیادەکاتەوە لە بیرچوو، واتە رۆحی رەخنەگرتن و ئازادی رەخنە٠ ژان کلۆد گیبو راشکاوانە دەڵێت: بۆیە رۆژئاوا لەقەیراندایە ، چونکە رۆحی رەخنەگرتن لەسەر خۆی جێبەجێ ناکات، بێگومان رەخنەش ناوەرۆکی مۆدێرنەیە، ئەمەش بۆتە فاکتەری سەرکەوتن بەسەر شارستانیەتەکانیتردا، وەك شارستانیەتی بوزی، کۆنفۆشیۆس، عەرەبی – ئیسلامی ٠٠٠هتد.

ئەمەش بەمانای ئەگەر ئازادی رەخنەگرتن نەبوایە، نەرۆژئاوا،نەمۆدێرنە،نەشارستانیەت نەدەبوو٠ ئەم ئازادییەش وەك ئیمانوئێل کانت دامەزرێنەری ئەقلانیەتی روشنگەری دەڵێت سنوری نیە، کانت دەڵێت (سەدەی ئێمە – سەدەی هەژدە ، سەدەی رۆشنگەری – سەدەی رەخنەیە و دەبێت هەموو شتێك ئامادەی رەخنەبێت، تەنانەت بیروباوەڕەکانی ئاینی مەسیحی کەزۆرلەلایەن گەلانی ئەورووپاوەپیرۆزن)٠ بەڵام سەرنج دەدەین دوای دووسەد ساڵ بەسەرتێپەربوونی مۆدێرنەدا ،مۆدێرنە خیانەتی لەکانت کردووەو ناچێتە ژێر سەنگی پرسیارو رەخنەوە، وگۆڕدراوە بۆ راستیەکی رەها لەئەزموون و ئازادییدا، لەکاتێکدا هەمیشە پرسیارێکی کراوەبووە٠ لێرەوە زۆر لەرۆشنبیرانی ئەورووپا و ئەمریکا بەئیمتیازێکی تایبەت بەکۆمەڵگای خۆیانی دادەنێن، گومانی تێدانیە کە ئیمتیازە، بەڵام پێویست بەو مەیلە خۆپەرست وداخرانە ناکات کەمەبەستیەتی مۆدێرنە قۆرخ بکات، ولەبازنەی خودی خۆی و ئیمتیازوساماندا قەتیس بمێنێتەوە٠ پاشان مۆدێرنە کورتکرایەوە بۆ رەهەندەکانی تەکنەلۆژیا، کاروباری خەرجی، سەربازی ، لەرۆحی شارستانیەت و مرۆڤایەتی بەتاڵکرا٠ لێرەدا خیانەتی رۆژئاوا بۆ ئەو پرانسیپانەی دەردەکەوێت، کەشارستانیەت و مۆدێرنەی پێش سێ چوار سەدەپێکهێناوە ٠ ئێستا رۆژئاوای خۆپەرست لەکەسێکی زۆر زەنگین دەچێت، چواردەوری بەدراوسێ و خزم و کەسی هەژار گیراوە، هەوڵدەدات دەرگاکانی ماڵەوە سیاج و تەلبەند بکات و دایبخرێت، تا نەچنە ژورەوەو پارچەیان بەرنەکەوێت ٠ ژان کلۆد گیبو دەڵێت: (ئێستا لەرۆژئاوادا ئارەزوی مۆنۆپۆلکردن هەیە، ولە چەند فۆرمێکدا دەردەکەوێت٠

بۆڕێگەگرتن لەکۆچی دانیشتوانی وڵاتانی مەغریب و ڕەش پێست و موسوڵمانەکان ئەوکەسانەی‌حەزیان پێناکرێت ،کەلە ڕێگـای کۆچەوەبچنەبەهەشـتی ئـەوروپا چـەند یاسـایەکی توندوتیــژیان گرتۆتەبــەر، هــەروەها مۆنۆپــۆڵکردنی کـالاّ وشمەکە هەرزان بەهاکانی تایلند وماليزياوپڵنگەکانی ئاسیا بـۆ ئـەوروپا، چـونکە ئـەم کالاّیانـە زۆر بەئاسـانی توانـای کێبرکێی کارگەو کالاّکانی ئەوروپایان هەیە و سەرکەوێتیش بەسەریاندا) ٠وەڵێ لەدوای (١١)سێبتەمبەر رۆژئاوا ترسێکی دی‌هەیە ئەویش: ترسی تیرۆری ئسوڵییە، ونیگەرانە کـەبۆ هەمیشە توانای پارێزگاریکردنی شارستانیەتەکەی نەبێت٠ چـونکە وا هەسـت دەکـات قەلاّیەکـە چـواردەوری دوژمـن و بەربـەرەکانن!وبۆ بەرپەچدانەوەی داگیرکەران و رزگارکردنی ئـەم مۆدێرنەیــەی رۆژئــاوا دروســتی‌کردووە،کەلەهەندێك لایەنـەوە سەرسـورهێنەرە، گومـانی تێدانیـە پشـت بـە هێـزە بازرگـــــانی و تەکنەلۆژی‌وســــــەربازی، وهــــــــروەها سوپاوهەواڵگری وکلاّوەئەتۆمیەکان ببەستێت٠

بەلاّم تاکەی دەتوانێت لەسـەر ئەم هەڵوێستە هەلپەرست و چاوچـنۆکیەی بمێنێتـەوە؟ ومۆدێرنـە چ مانایـەکی دەبـێ ئەگـەر خێـر و خۆشـی هاوبەشـی بـۆ سـەرجەم کۆمـەڵگای مرۆڤايـەتی نـەبێت؟ وئایا رابـەرانی یەکـەمی دروست بوونی پرۆژەی رۆشنگەری و مۆدێرنە بەو شێوازە فکرییە هەژارەو دۆگمایانە بیریان دەکردەوە؟ وەڵێ دەزانین کوندورسیە، سان سیمۆن، ئۆگۆست کۆنت، جان جاك رۆسۆ، ئارنست رینان، لــەو رابەرانــەبوون کەبەتونـدی داکۆکیـان لـەپێودانگی گـەردوونی دەکـرد٠ هـیچ جیاوازیـەکیان لـەنێوان مرۆڤەکانـدا نـەدەکرد،وبۆ رەگـەز، ئاین،تایەفـە پۆلێنیــان نــەدەکردن، تەنانـەت ڕێزیــان لەکەرامـەتی مرۆڤـەکان دەگـرت لەهــەموو رووەکانــەوە، ســپی پێســت ،رەش پێســت، موســوڵمان ،مەســیحی،بوزی٠٠٠هتــد٠ وخــەونیان بەئایندەیـــەکی پرشـنگدارەوەدەدیت بـۆ مرۆڤایـەتی، کەئـەقڵ کاروبارەکـان بەڕێوەبەرێت، وهەموو جۆرە جیاوازییەکی رەگەزی و تایـەڤ وەلابنێـت٠ بـە دوای ئەماندا‌گۆتـە هـات، کـەپێمان دەڵـێ، هەموومان سەربەرەگەزی مرۆڤایـەتین و پێویسـت بـەجیاوازی ودژایەتی ناکات، چونکە سـەربەیەك ئاین، یـەك رەگـەز، یـەك زمـان نـین، ئەوەنـدە بەسـە یـەك رەگـەزی مرۆڤایـەتی کۆمـان دەکاتــەوە٠ فەیلەســوفەکانی ســەرەتا باوەڕییــان وابــوو، سـەرجەم کۆمـەڵگای مرۆڤایـەتی ،نـەك بەتـەنها دانیشـتوانی ئـەوروپا و ئـەمریکای باکور،سـود لەمۆدێرنـەو شارسـتانی وپێشکەوتن ببینن٠ کۆندورسیە جارێکیان لەساڵی ١٧٨٠ دا دەنوسـێت: چـۆن راسـتی بـۆ هـەمووان یەکـە، مـاڤ هـەموو مرۆڤێکیشـە لەسـایەی یـەك سیسـتمدا بـژین کـە، ئـەقڵ، دادپـەروەری،ماڤ مرۆڤ،مـاڤ موڵکیــەتی تـاك و ئــازادی وتەندروستی ٠٠٠هتد دەسەلاّتداربێت٠ بەلاّم رۆسۆ ساڵی ١٨٧٢ دەڵـێ: کاتێـك بابەتەکـە پەیوەنـدی بەبیرکردنـەوەی سروشتی مرۆییەوە هەیە، ئەوا فەیلەسوف راستی نەهندییە، نەتەتـەرە، نەسویسـرییە، نەفەرەنسیە، بەڵکـە مـرۆڤـە، بۆیـە هـیچ نـەژادێك لەنـەژادێکی تـر ، رەگـەزێك لەرەگـەزێکی تـر باشــترنییە، ســـەرجەم نـــەژادەکان لـــەروی سروشـــتی مرۆڤایەتیــەوە هاوتــان٠ تەنانــەت مۆنتیسـکۆ دەنوسـێت ودەڵێ: من مـرۆڤم و فەرەنسی نیم تـەنها بەڕێکـەوت نـەبێت، ئەگـەر لـەئێران لـەدایك ببومایە فارسی دەبووم ، لەدورگـەی عەرەبسـتان لـەدایك ببومایـە عــەرەب دەبــووم، دەرەنجـام پێویستە بەئاگابین لەناکۆکیە شۆڤێنی و رەگەزپەرستیەکان ، وکـەس لەکـەس باشـترنیە، تـەنها بەدڵسـۆزی خزمـەتکردنی مرۆڤایەتی نەبێت.

ماکس ڤیبەر

وەڵێ ، ئایا ئێستا رۆژئاوا دڵسۆزە بۆ ئەو دیدگا فراوانەی فەیلەسوفانی رۆشنگەری؟یاخود خیانەتیان کردووەو لایانداوە لەپێناوی خزمەتکردنی بەرژەوەندی نەتەوەیی و تەنانەت توێژێکی بچوک؟ ئەزموونی مێژوو سەلماندویەتی کەلەساتێکدا خیانەتکراوە٠ لەبەرئەوە

کانت

بڵاوبونەوەی ئایدۆلۆژییە فاشی ، رەگەزپەرست،وچەپی توندرەوەمان لە ئەڵمانیا وفەرەنسا وئیتالیا بینی ، لەئیسپانیاش تاکۆتایی سەردەمی فرانکۆ بەردەوام بوو ، لەپورتوگال تا سەردەمی سالازار، ئەمەش پێش چوونە ناو چەرخی دیموکراتی ، گەیشتن بە کەشتی ئەوروپای شارستانی٠ لەراستیدا مۆدێرنەی رۆژئاوا خاوەنی دوو رووە ، رویەکیان رزگارکەر، مرۆیی ، عەقڵانیەت ٠ بەڵام لەهەمان کاتدا مەیلی فراوانخوازی ، هەژمونگەری و چەوساندنەوەی بەرامبەرە ئەگەر پێویست بکات، بەدرێژایی مێژوو هەردوو رووەکە بەدیارکەوتوون ٠ کاتێك فرۆکەکانی ئەمریکا ڤێتنامیان بۆردومان دەکرد، رۆشنبیران دەرژانە شەقامەکانی پاریس،وفرانکفۆرت وزانکۆی کالیفۆرنیا خۆپیشاندانیان دەکرد ، لەدژی ((جەنگی قێزەوەن)) وئیدانەکردنی ئیمپریالیزمی ئەمریکی٠ هەروەها کە سوپای فەرەنسی لەجەزائیردا هەڵدەستا بەچەند کارێکی قێزەوەن ، ژان پۆل سارتەرو دەیان رۆشنبیری فەرەنسی هاوپشتی خۆیان بۆگەلی جەزائیر وخەباتیان لەپێناوی رزگارییدا دەردەبری٠ ئەمە لەکاتێکدا سارتەر و لیڤی شتراوس و فۆکۆ و چەندانی دی شاکارە گەورەکانیان دەنووسی، سندوقی دراوی نێودەوڵەتی وبانکی نێودەوڵەتی هەژموونیان بەسەر جیهاندا کردبوو ٠ رۆژئاوا باسی ئازاری ویژدانی خۆی دەکات، بەرامبەر ئەو جەنگە کۆلۆنیاڵیانەی دژی گەلانی تر کردویەتی ، بەڵام هەڵسوکەوتی سیاسی ورەفتارییان پێچەوانەیە وەك ئەوەی هەست بەهیچ ئازارێکی ویژدانی نەکات!بەم شێوەیە وادەردەکەوێت توێژی سیاسی لەلایەك و توێژی رۆشنبیران لەلایەکی دییە ،ئەمەش دوالیزم و دورووییە٠ هەرچۆنێك بێت مۆدێرنەی رۆژئاوا پێویستی بەبەخۆداچوونەوەو رەخنە لەخۆگرتن هەیە ، بۆئەوەی کەمتر زۆردارو لووت بەرزبن ، وزیاتر دادپەروەرومرۆیی بین٠ سەبارەت بەرۆشنبیرانی عەرەب و موسوڵمان ، پێویستە رەخنە لەئوسولی و توندرەوی ئاینی بگرین ، لەپێناوی گەیشتن بە شیکردنەوەیەکی رزگاریبەخش یا رۆشنگەر هەیە بۆکەلتوری عەرەبی – ئیسلامی٠ ئینجا هەردوولا دەتوانن لەمەیدانی فەلسەفەی رۆشنگەرییدا بەیەك بگەن، کەگەورەترین سەرمایەی هاوبەشی مرۆڤایەتیە.

خیانەتی رۆشنگەری /دانەر: ژان کلۆد گیبۆ /شوێنی بڵاوکردنەوە: سوی-پاریس ، ٥-١-٢٠٠٣

کارەکانی فەندەمینتالیزمی مەسیحی بەدرێژایی سێ سەدە

لەسەر رۆشنبیرانی ئەوروپا و ئەمریکا کەداوای جڵەوگرتنی توندرەوی ئاینیمان لێدەکەن ، ئەوە بزانن کەئەم مەسەلەیە بەشەو و رۆژێك چارەسەر نابێت٠ لەزانکۆکانی رۆژئاوادا پسپۆرییەك هەیە بەناوی زانستی بەراوردی ئاینەکان، رەنگە پێویست بێ پسیۆرییەکی نوێشی بخەینە پاڵ بەناوی (زانستی بەراوردی ئوسوڵیەکان)٠ ئەوەی مێژوی ئوسوڵیەتی مەسیحی لەرۆژئاوادا خوێندبێتەوە،کە چۆن ئەم ئوسوڵیەتە بەرەنگاری رۆحی زانستی نوێ بۆتەوە، هەرلەساتە وەختی گالیلۆ تا داروین ، لەپاشاندا سەیری بارودۆخی ئێستای جیهانی ئیسلامی بکات، تەنها دەتوانێت بڵێ: ئیمرۆ لە دوێنێ دەچێت!ترس لەزانستی نوێ و

داهێنانەکانی خاڵی هاوبەشی هەردوو ئوسوڵیەتە• بۆیە ڕۆژئاوا مافی ئەوەی نیە ،بەتوندرەوو دەمارگیر تاوانبارمان بکات و ئیسلامیش لەو چوارچێوەیەدا قەتیس بکات، لەلایەکەوە تەواوی رەفتارەکانی ئوسوڵیەتی ڕۆژئاوایی بەدرێژایی سێ سەدە لەیادبکات ، ولەلایەکی ترەوە پێویستە ئێمەی رۆشنبیرانی مۆدێرنە هەست بەمەترسی بابەتەکەبکەین، لەدیدێکی کەم وگاڵتە ئامێزەوە کاردانەوە توندەکانی ئوسوڵیەکان بەرامبەرزانستی نوێ نەخوێنینەوە• ئەرکێکی گرانە ئاوەزو بیروباوەڕی ئاینی کلاسیکی ، هەموو زانستی نوێ قبوڵ بکات، لەکاتێکدا ئەوروپا لەدوای دووسەد ساڵ لەشەری ناوخۆو گفتوگۆی گەرم وگوڕ ئەو زانستانە قبولکرا• ئەم وتویەش ئاراستەی سەرۆك بۆش و رۆشنبیرانی ئەوروپا و ئەمریکا دەکەم کە هانمان دەدەن بۆ جڵەوگرتنێکی توندی توندرەوی ئایینی• گومانی تێدانیە لەدوای ئەو هەموو کارە نایاسایی و تاوانبارییانەی ئەنجامدراوە، کەبانگێشەمان بکەن بۆ کارێکی لەو جۆرە ، بەلاّم دەبێت ئەوە بزانن ئەم مەسەلەیە لەچاوتروکانێکدا چارەسەرناکرێت• هیچ لێپرسراوێکی عەرەبی بالاّ دەست، ناتوانێت هەڵکشانی کێرڤی ئوسوڵیەت بەبریاڕێك رابگرێت، بەلاّم دەتوانێت بەهۆی چەند بریارێکی گونجاووپاڵپشت و هاوکاری رەوتە مامناوەندەکان لەبەرامبەر توندرەوە نامەسئولەکاندا هەندێك ئیجرائات وەربگرێت، بەلاّم یەکلاییکردنەوە کاتێکی زۆر دەخایەنێت ، وەك مێژووی ئەوروپا هێمای بۆ دەکات• لەبەرئەوە داواکارین رۆژئاوا وەك خۆیان مامەڵەمان بەرامبەر بکەن، واتە کات و ماوەیەکی پێویستمان بۆ روبەروبوونەوەی لەگەڵ ئەو جەنگە دیالکتیك وبەبەرهەمەی مۆدێرنەدا بۆ دابنێن• پاشان دەتوانین کەلتوری عەرەبی-ئیسلامی و پێودانگی مۆدێرنەی زانستی وفەلسەفی بگەنجێنین، ئێمە ناتوانین سەردەمەکان بسوتێنین ، وراستەوخۆ ئەو بەرژەوەندییە مێژووییانە دەستەبەربکەین، لەئێستادا ئامادەنین و توانامان نیە• بۆ ئەم قسانە دەکەم؟ چونکە لەم دواییەدا کتێبێکی بەنرخی پرۆفیسۆر ((جۆرج مینوا))م خوێندەوە دەربارەی چیرۆکی ئەو ململانێ توندەی نێوان ئوسوڵیەتی مەسیحی و مۆدێرنە کەلەئەوروپادا رویداوە• ناوبراویش ئەندامی سەنتەری نێودەوڵەتی توێژینەوەولێکۆڵینەوەی فرە پسپۆرییەکانە، هەروەها یەکێکە لە پسپۆرەگەورەکانی فەرەنسا لەبواری لێکۆڵینەوەی ئەقلاّنیەتی ئایینی، ئەم کتێبە لەدوو بەشی گەورە پێکهاتووە، تیایدا نوسەر باس لە هەڵوێستی کڵێسەی مەسیحی وڤاتیکان دەکات لەبەرامبەر زانستدا، بەشی یەکەم لەقەشە ئۆگستینۆسەوە لەسەدەی چوارەمی زاینی تا گالیلۆ لەسەدەی حەڤدەهەم دەست پێدەکات، بەشی دووەمیان باس لەچیرۆکی ئەو ململانێیە دەکات لەگالیلۆوە تا پاپای ئێستا یوحەنا پۆڵسی دووەم ،کە داهێنانە زانستیەنوێیەکان قبوڵ دەکات، پاش ئەوەی پاپاکانی پێشوو بەدرێژایی سەدەکانی رابردوو رەتیان دەکردەوە• ئەمە چیرۆکێکیڤارەمانانەی مەزنە• ئیمرۆ لەلایەنی ئیسلامیەوە وەك خۆی لەبەرچاوومان دووبارەدەبێتەوە• رەنگە کارێکی سودمەندبێت بۆئێمە تاپەندی لێوەوەربگرین، وبزانین لەئەوروپا ئەو جەنگە چۆن رویداوە• وادیارە ناتوانین لەم روبەروبونەوە ئاڵۆزەی کەبەشێوەیەکی خێرا و پێویست خۆدەسەپێنێ دەربازبین، کەبەروبەربونەوەی قورس و یەکلایی کەرەوەی خودی عەرەبی – ئیسلامی لەگەڵ خۆیدا ناوزەدی دەکەم•

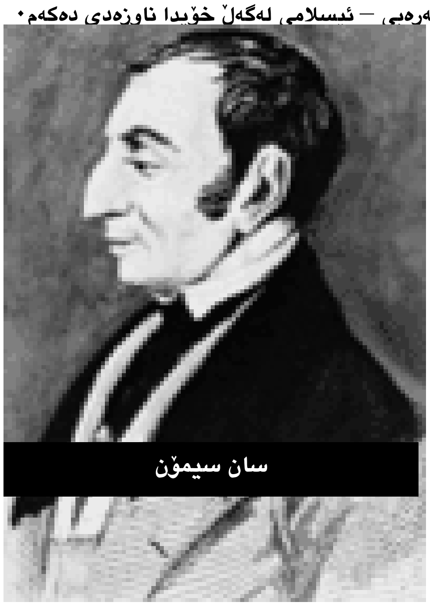
سان سیمۆن

جۆرج مینوا لەسەرەتای بەشی یەکەمدا دەڵێت: بەدرێژایی دوو هەزار ساڵ کە قەشە پۆڵس لەیۆحەنا

پۆڵسـی‌دووەم جیادەکاتـەوە، چـەند کێشـەوململانێ ئیدانـە لەنێوان هەردوولادا رویداوە کڵێسە سەرەتا زانستی یۆنان و ئەرستۆتالیسـی بـەبیانوی بـت پەرسـتی‌یەوە رەتکـردەوە، پاشان بەدرێـژایی سـەدەکانی ناوراست قبوڵی کرد٠ کاتێك قەشە تۆما ئەکوینی توانی ئاشتبونەوەیەکی سەرکەوتوو لـەنێوان بیروبـاوەری ئـاینی و فەلسـەفەی ئەرستۆتالیسـدا [illegible] ام بوو تاکۆپـەرنیکۆس و [illegible] ەوره لـەنێوان ڤاتیکان و [illegible] لەسـوڕاندنەوەی زەوی [illegible] ەوانەوە٠ ئینجـا گـالیلۆ [illegible] وه ئیدانه و حوکم درا٠

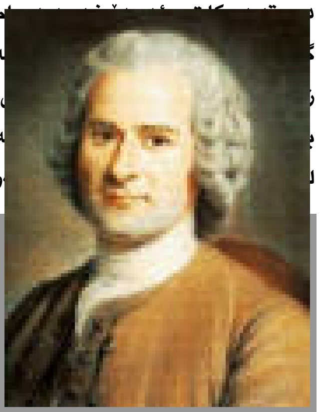

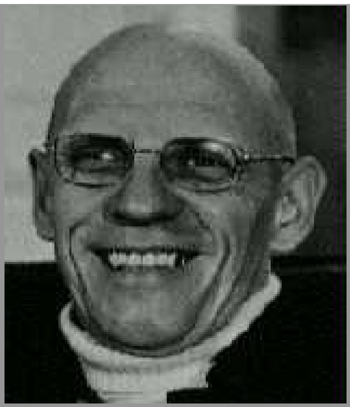

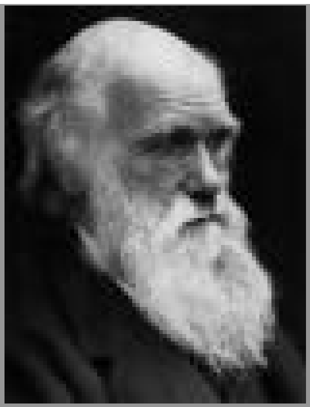

رۆسۆ فۆکۆ داریوین

سـەری خـۆی پێشـکەش نـەکرد تـا لەهەڵوێسـتی خـۆی پاشگەزنەبۆوە٠

بـەڵام جیوردانـۆ برینـۆ کـە٣٠ سـاڵ پـێش کۆپـەرنیکۆس بـووە، نـەیزانی چـۆن پاشـگەزببێتەوە ،بـەکافر تاوانبارییـان کـردوو، بەشـێوەیەکی زۆر تۆقێنـەر زمانیـان لەئەشـکەوتە و کونەتاریکـەکانی ڤاتیکانـدا بـری٠ لـەدوای جـەنگی گـالیلۆ ، جـەنگێکی دی لـەنێوان پیـاوانی ئـاینی و زاناکانـدا رویـدا، سـەبارەت چـەمکی نـاوکی مـاددە، ومیکانیکیـەتی گـەردوون ،پاشـان جـەنگێکی قورسـتر رویـدا ،دوای ئـەوەی داروین بانگێشەی بۆ تیورە بەناوبانگەکەی((گەشەسەندن)) کرد٠

مینـوا بـەردەوام دەبێـت ودەڵـێ: راسـتە پەیوەندییـەکان بەردەوام ناکۆك نەبووە، وکڵێسەهەمیشە باسی لەگونجاندنی نێـوان بـاوەڕو ئـەقڵ دەکـرد، تەنانـەت هەنـدێك زانـای گەورەهاوکاربوون لە پێناوی پێشکەوتنی بەشێك لە پسپۆرە زانستیەکاندا، بـەڵام زۆربـەی کـات پەیوەندییـەکان مـۆرکێکی ململانێـی توندی وەرگرتبوو٠ ئەم ململانێیانـەش لەچـەرخی نـۆزدەوە، چـەرخی داهێنانـە گـەورەکانی زانسـت ، گەیشـتە لوتکـە٠ لێـرەوە کڵێسـەی مەسـیحی بـووە قەڵایـەك و چـواردەوری بەزانسـتی نـوێ تـەنرا، بـەڵام سوربوولەسەرهەڵوێسـتەنەگۆڕو کۆنـەکانی خـۆی سـەرەتاییترین دەسـکەوتە زانسـتی ولۆژیکیـەکانی رەتـدەکردەوە٠ لەبەرامبـەردا کڵێسـە بـاجێکی قورسـی دا، بەکۆنەپەرسـت ودایـەتیکردنی پێشـکەوتن تاوانبـارکرا ، وزۆربـەی خـەڵك رویـان نـەدەکردە کڵێسـە، وچۆڵ ببـوو، وەك مۆزەخانەیـەك دەهاتـە بەرچـاو٠ وەڵـێ سـاڵی ١٩٦٠ کڵێسـە درکـی کـرد وئـامێزی بـۆ کرانـەوە لەسـەر، زانسـتی نـوێ، ورۆحی رۆشنگەری کردەوە ، بەم شێوەیە ئەوەی بەدرێـژایی سـەدەکانی رابـردوو قبـوڵی نـەکرد ، قبـوڵی کـرد٠ سـەرەنجام بـاڵی ئوسـوڵی تونـدرەو جیابوونـەوە و، کڵێسـەیان بـە لادان لەپرانسـیپە پـیرۆزو ئەزەلیـەکانی بـاوەڕی مەسـیحی تاوانبارکرد، بەڵام بـاڵێکی بێ هێـزن ولـەڕووی چەندایەتیەوە مەترسییان بۆ سەر ڕەوتی گشتی نیە٠ بەم دواییانە چەندین جـار پاپـا یۆحـەنا پۆڵسـی دووەم داوای لێبـوردنی کـرد، لەبەرامبـەر ئـەو هەڵوێسـت دۆگمایانـەی کڵێسـە دەربـارەی زانسـتی نـوێ لەسـەدەکانی (١٧-١٨-١٩) تەنانـەت دوای سێسەد ساڵ لەکۆچی دوایی گالیلۆ فەتواکەی بەتاڵکردەوە! لەپاشاندا بانگێشەی بۆ گفتوگۆکردن وهاوکاری کردلە نێوان پیـاوانی ئـاینی لەلایـەك،زانایان و رۆشـنبیروعەلمانیەکان لەلایـەکی دی ٠ ئەمـە هەڵوێسـتێکی دڵخـۆش وکاریگـەرە،

ئامانژەیە بۆ گەشەسەندنی بیری مەسیحی ئەوروپی، بەڵام چەند خو [illegible] ئەم هەڵوێستە [illegible] وداهێنانەکانیدا بهێنن٠

سیمۆن دی بۆڤوار و سارتەر

ساڵی ١٩٨٥ گەورە پیاوی کەنیسەی پاریس ژان ماری لۆستیگەر وتی:((ئێستا هیچ کێشەیەك لە نێوان ئاین و زانستدا نییە، دوای کۆمەڵێك جەنگ و ململانێ ، هەردوولا یەکتر قبوڵدەکەن)) هەروەها لەو کتێبەدا هەوڵ دەدات، قەبارەی ئەو هەڵانەی ئوسوڵیەتی مەسیحی ، لەبەرەنگاربوونەوەیان بەرامبەر زانستی نوێ سوکتر بخاتە روو٠ تەنانەت دەڵێت ناوەندەکانی کڵێسە بنچینە بوون بۆ دروست بوونی زانستی ئەزمونگەری ! بێگومان ئەمەش وتەیەکی هەڵەیە و لەرووی مێژووییەوە ناسەلمێندرێت، هەروەها دەڵێت:نەخێر هیچ کاتێك کڵێسە بەربەستی کاروانی زانست نەبووە، سەیری باسکال بکەن ، باوەرداروزانایەکی گەورەبووە لەیەك کاتدا٠ بەڵام خودی باسکاڵ دەڵێت((پاپا رقی لە زانایانە و لێیان دەترسێت چونکە کوێرانە کرنوشی بۆ نابەن!))بۆیە پارێزگاریکردن لەقسەکانی لۆستیگەر ئاسان نیە، کەهەندێك جار لەپاپای ئێستا توندرەوتر دەردەکەوێت، وکەمتر لەسەر راستی بابەتەکان کراوەترە٠ لەراستیدا قورسە لۆستیگەر دان بەو هەڵانەدابنێت کە کەنیسە لەرابردوودا ئەنجامی داوە ، ئەمەش هەڵوێستێکی ئاشکرایە، چونکە رەخنە لەخۆگرتن کارێکی قورسە و لەسەر خود ئاسان نیە، وهەموو کەسێك توانای قبوڵکردنی نیە، بۆیە سوپاسی هەڵوێستە ئازاکانی پاپا دەکەین.

لێرەدا خاڵێکی زۆر گرنگ هەیەئەویش: مەسیحیەکان لە ئەوروپا توانای گونجاندنی نێوان زانست و وئاینیان نەبوو ، تادەست بەرداری خوێندنەوەی (حەرفی) تێکستە پیرۆزەکانیان نەبوون ٠ تەورات سەبارەت بە سەرەتای دروست بوون و پێکهێنانی ژیان باس لەشتێك دەکات، وزانستی سروشتی و فیزیاوی شتێکی تر دەڵێن ٠و لەبەرئەوەی مەسیحیەکان لەسەدەکانی رابردوودا، بە ئازادی و گومانەوە توانای راڤەکردن و خوێندنەوەیان نەبووە ، روبەرووی زانستی نوێ دەبوونەوە و رەتیان دەکردەوەوبەرەنگاریشی دەبوون، لەو کاتەدا بیری مەسیحی کەوتە قەیرانەوە کە((بەقەیرانی بیری ئەوروپی)) ناوبانگی دەرکرد٠٠وچەند وتارێکم لەو بارەیەوە بەتایبەتی لەلاپەرەکانی رۆژنامەی (الشرق الأوسط)دا نووسی ٠ مەسیحی ئەوروپی لەسەدەکانی حەڤدەو هەژدە و نۆزدە و سەرەتاکانی سەدەی بیستەمیش لەنێوان دوو هەڵوێستدا پەرت ببوو: باوەر بەدەقە ئاینیەکان بکات، یاخود باوەر بەزانستی نوێ بهێنێت٠ ولەبەرئەوەی ناتوانێت دەست بەرداری تێکستە پیرۆزەکان ، یا راڤەکردنی(حەرفی)تێکستە پیرۆزەکان بێ، بۆیە توانای قبوڵکردنی زانستی سروشتی نیە دەربارەی دروست بوونی گەردوون ، وسروشتی مادده، چۆنیەتی هەڵکردنی رەشەبا ،وبەفروباران بارین٠٠٠هتد٠ بەڵام لەهەمان کاتدا هەست دەکات راڤە زانستیەکان لەئەقڵ و لۆژیکەوە نزیکترن، چونکە لەسەر تاقیکردنەوە سەرنجدانی ورد بنیاتنراوە، لەگەڵ ئەوەشدا ترسی هەیە ئەگەر باوەر بەزانست بهێنێ ، ئاین وباوەر و ژیانی دوارۆژ بدۆرێنێت! ئەمەش هەڵوێستێکی زۆر ناخۆشە٠ لێرەوە پێویستە لەسەر ئاستێکی قوڵ مەسەلەکان بابەتیانە بخوێنینەوە، تا لە هۆکاری ئەو قەیرانە مەترسیدارە تێبگەین،کەبیری ئەوروپی تێکەوتووە ، لەسەرەتای دروست بوونی زانستی نوێ لەسەردەستی کۆپەرنیکۆس ، گالیلۆ، کیبلەر،دیکارت٠٠هتد ٠بیری ئەوروپی دوای سێسەد ساڵ لە ململانێ و جەنگ ، هەڵکشان و داکشان ، وچەندین روبەروبوونەوەو روداوی

ناخۆش لەو قەیران ئازاد بوو٠ هەنوکە بیری ئیسلامی بەو قەیرانەدا گوزەر دەکات ، هوڵوێستە دۆگماکانی ئوسوڵیەت سەبارەت بە مۆدێرنەو و زانستەکانی ، هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ هەڵوێستی فەندەمینتالیزمی مەسیحیەکانی سەردەمی دیکارت،نیوتن وداروین نیە٠ تەنها جیاوازی لەنێوانیاندائەوەیە، کۆمەڵگای ئەوروپی دووسەد یان سێسەد ساڵ پێشووتر لەو قەیرانەدا بوون ، دیارە ئەمەش ماوەیەکی مێژووی زۆرە کە کۆمەڵگای ئیسلامی لە کۆمەڵگای مەسیحی جیادەکاتەوە٠ مانای وانیە دەبێ سێسەد ساڵ چاوەڕوان بین، تاکێشەکانمان لەگەڵ عەقڵیەتی ئوسوڵی چارەسەر بکەین ! هەروەها ناتوانین کێشەیەك دووسەد ساڵی خایاندووە بە دەساڵ وبیست ساڵ قبوڵبکرێت ، بێگومان مەسەلەکان پێویستی بەکات هەیە ٠ لەبەرئەوە دەڵێم پێویستە سەرۆك بۆش و سەرکردە سیاسی و رۆشنبیرییەکانی رۆژئاوا لەبارودۆخی ئێستای جەماوەری ئیسلامی تێبگەن ، وبزانن کە دژی شارستانیەت و مۆدێرنە نین بەهۆی ڕەگەز ، ناوەڕۆك و بۆماوەیی٠ بە پێچەوانەوە چەندین کەس هەیە ئامانجیان زانست و راستی وروناکییە ، سەدان زانکۆی جیهانی عەرەب و ئیسلامی هەیە، ملیۆنەها فێرخوازی کچ و کوڕی هەیە، کەدوای زانست کەوتوون وێرای بارودۆخی ناخۆش٠ ئەمانە هەموویان ئوسوڵی توندڕەو و تیرۆریست نین !تەواوبەپێچەوانەوە٠ راستە کێشەسەرەکیەکانی مەعریفە تا ئێستا چارەسەرنەکراوە، بەهۆی بارودۆخی تراژیدی کۆمەڵگای عەرەبی و ئیسلامیەکانەوە،وهەرەسهێنانی سیستمی خوێندن لەنزمترین ئاستەوە بۆ بەرزترین ئاستی٠ چەندین بابەتی بەنرخ و تەنها ژماردنی لەم کتێبەدا، کەهەردوو بەشەکەی هەزار لاپەرە زیاترە ، لەمەترسی بابەتە باسکراووبایەخدارەکان دەگەین٠ بۆنمونە ((گالیلۆ ، کڵێسە، زانستی نویٚ، دابرانی گەورەی هەردوولا لەسەدەی حەڤدەهەمدا وپاشان ئەو گۆرانکارییە گەورەیەی لەنێوان ساڵی ١٦٨٠-١٧٢٠ رویداو چۆن ئوسوڵیەتی مەسیحی جێبەجێکردنی رەخنەی زمانەوانی و مێژوویی بەسەر تەورات و ئینجیلدا رەتکردەوە))٠

کڵێسە بەتەنها دژایەتی زانستی فیزیا و سروشت و فەلەکی نەکردووە ، بەڵکو دژایەتی زانستی مێژوویی و مرۆیی کردووە، میتۆد و ئەنجامەکانی رەتکردۆتەوە، بە زندیق وکافر ئەژماریکردوون ٠ ئینجا بەشێوەیەکی تایبەتی بەشەکانی کۆتایی دەخەینە ڕوو ((کڵێسە لەسەدەی نۆزدە و بیستەوە جەنگی دژی زانستی نویٚ بەرپاکردووە ،وبەدرۆوهەڵەتاوانبارییان دەکات)) پاشان((کڵێسە زانستێکی دژ بەناوی زانستی مەسیحی کاسۆلیك دروست دەکات، بەڵام هەوڵەکەی سەرکەوتوو نابێت)) هەروەها ((ململانێی توند لەنێوان مۆدێرنەو توندرەوی ئوسوڵی لەکۆتایی سەدەی نۆزدە)) و((سەردەمی گفتوگۆوکرانەوە)) ،((سەردەمی دیالکتیکی گەورەی نێوان لاهوتی و زاناکانی مۆدێرنە)) پاشان جۆرج مینوا لەکۆتاییدا دەڵێت:لەراستیدا سەدەی حەڤدە دوو دابڕانی سەرەکی تێدا روویداوە نەك یەك دابران٠ ساڵی ١٧٢٠ ، گالیلۆ سەربەخۆیی زانستی فیزیا و فەلەکی بەبەراورد بەوێناکردنی کڵێسە و کتێبە پیرۆزەکانی راگەیاند٠ ساڵی ١٦٧٠ریشار سیمۆن بڵاوی کردەوە خوێندنەوەیەکی دی بیٚ لەخوێندنەوە کلاسیکی و باوەڕداریی و پشتاوپشتە بۆماوەییەکە کەدووسەدساڵە هەیە دەتوانین بخوێنینەوە٠ بەم شێوەیە خوێندنەوەیەکی مێژوویی و زمانەوانی تێکستە پیرۆزەکان دەمەزرا٠ ئەویش خوێندنەوەیەکە دەق بەمێژووەوە گرێدەدات، یا مێژووی دەقە پیرۆزەکان وەدەردەخات، ئەم کارەی سیمۆن لەرووی شۆرشگێری و مەترسیەوە هیچی لەکاری گالیلۆ کەمتر نەبوو، بۆیە کڵێسە ئیدانەی کردوو دایبڕی وچەوساندییەوە٠ ئوسوڵیەتی مەسیحی باوەڕی وابووکە، تێکستەکان و بیروباوەرەکانی هەمیشەین و نەمرن ناگۆڕدرێن، لەسەروو مێژوو سەردەمەکانن، هەروەها لەسەروو مێژووی زەوییەوەیە و پارێزگاری ناکات تەنها بەڕێنماییەکانی سەرەوە ئاراستەدەکرێت٠ سەرەنجام ریشار سیمۆن تاوانێکی راستەقینەی کردووە ، کاتێك پەردەی لەرووی مێژوویی تەورات و ئنجیل ،یاپەیوەندییان بەسەردەمەکانی کۆنەوە کەتیایدا نوسراوە هەڵماڵ٠ هۆشی باوەڕداری،و پشتاوپشتە غەیبییەکان راچڵەکین، کاتێك ریشار سیمۆن کتێبە بەناوبانگەکەی بەناونیشانی :لیکۆڵینەوەی رەخنەی مێژوویی سەردەمی کۆن (١٦٨٧) (واتە تەورات)نوسی، پاشان بەدوایدا کتێبێکی تری بەناونیشانی:لیکۆڵینەوەی رەخنەی مێژوویی سەردەمی نویٚ(١٦٨٩)٠ لێرەوە سیمۆن

ڕاڤەی زانستی دەقە پیرۆزەکانی لەناوبرد و شۆرشێکی کۆپەرنیکۆسی لەو بوارەدا هەڵگیرساند • ئەمە سەرەتای دروست بوونی تێگەیشتنی عەقلأنیەتی ئاینی مەسیحی بوو لەئەوروپا ، وسەرەتای سەردەمە نوێیەکان بوو• سەردەمی رۆشنگەری کە راستەوخۆ بەدوایدا هات، تەنها ئەم هێڵەی قوڵتر کردۆتەوەو ، هەموو ئەنجامەکانی وەرگرت ، ئەم کارەش خەریکە لە جیهانی ئیسلامیدا ڕوودات(هەوڵەکانی ئەرەگۆن و نەسر حامید ئەبو زێد ••هتد) کەهەمان کاردانەوەی هەڵچوو دروست دەکات ، وەك هەوڵەکانی ۆیشار سیمۆن لە ناوەندە مەسیحیە کاسۆلیکیەکاندا• بۆیە دەڵێم قەبارەی ئەو ماوە مێژووییەی نێوان ئەوروپا و جیهانی ئیسلامی و عەرەبی سێسەدەییە، بەتایبەتی ئەوەی پەیوەندی بەو خاڵەوەهەیە• پاشان سەرسام دەبن بۆچی بەریەککەوتن لەنێوان ئێمە و ئەواندا ڕوودەدات، بۆ بن لادن و کۆمەڵەکەی دەردەکەوەن! ئەوەی مێژوویی قوڵی بیر بخوێنێتەوە شارەزای ئەو قوڵاییە فراوانەی پێشکەوتنی ئەوان و دواکەوتنی ئێمە بێ ، بابەتەکانی لۆژیکیانە دێتە بەرچاو• هەروەها چۆن پەندەکە دەڵێ (ئەگەر هۆکار زانرا، سەرسامیت کەم دەبێتەوە) ، ئەمە مانای وانیە کە خودا ئەوانی لە قوڕێك و ئێمەی لە قوڕێکی دی دروست کردبێت! بەڵام بارودۆخی مێژوویی دیاریکراو هەیە ، بۆتە هۆی پێشکەوتنی ئەوان و دواکەوتنی ئێمە، ئەگەر بارودۆخی ئێمەش بگۆڕدرێت بێگومان ئێمەش پێش دەکەوین و شارستانیەتێکی عەرەبی ئیسلامی نوێ پێکدەهێنین، کەلەشارستانیەتەمەزنەکانی پێشوومان کەمتر نەبێت•

* ناونیشانی کتێب: کڵێسە و زانست• چیرۆکی (سوء تفاهم) ، ناوی دانەر: جۆرج مینوا، خانەی چاپ: فایا،پاریس (١٢-١-٢٠٠٣)•

توندڕەوەکان توشی شیزۆفرینیای کەسێتی بوون•• عەقڵیان نوێیە و رۆحیان بۆ سەردەمە تاریکەکان دەگەڕێتەوە•

هەموو ئوسوڵیەك تەنها ئاینی خۆی بەراست دەزانێت، وئاینەکانی دیبە چەواشەکار،و بۆ ساتێکیش بیرلەوە ناکاتەوە ، کەئوسوڵی ئایینەکانی تر وەك ئەو بیر بکەنەوە, بەڵام بەئاراستەی پێچەوانە: بۆ نمونە ئوسوڵی کاسۆلیکی باوەڕی وایە کەتەنها بیروباوەری کاسۆلیکی لای خودا راستە و قبوڵدەکرێت، هەروەها سەبارەت بە ئوسولی یەهودی، بوزی ، و کۆنفۆشیۆسی•••هتد•

بنیامین باربییر یەکێکە لەرۆشنبیرە کاریگەرەکانی ئێستای ئەمریکا ، لەروی ناوبانگەوە هیچی لە فۆکۆیاما ، سامۆئیل هانتیگنتۆن،چۆمسکی کەمتر نیە • وەڵێ ڕەنگە ناوی تائێستا لەجیهانی عەرەبیدا وەك ناوبراوانی دی بڵاونەبوبێتەوە، ئەمەش جێگای داخە،چونکە توانای لەناوبراوانی تر کەمتر نیە• باربییر دژی بەرەی هانتیگتۆنە ، کەتەنها رەخنە لە ئوسوڵیەتی ئیسلامی دەگرێت، بەبێ ئاوردانەوەیەك لە رەخنەگرتن لەئیمپریالیەتی بازرگانی و فراوانخوازی ئەمریکا• باربییر تەنها لایەك بەهەڵە دانانێت ،بەڵکو هەردوولا: شارستانیەتی رۆژئاوا بێ کەم وکوڕی نیە وەك هانتیگتۆن و فۆکۆیاما بانگێشەی بۆ دەکەن، ئەو (فوضی) جیهانیەی ئێستا هەموو کۆمەڵگای گرتۆتەوە،بەرەنجامی تەقینەوە ئاینی رەگەزپەرستی و تایەفگەرییەکان نیە، بەڵکو دەرەنجامی سەرمایەداری جیهانگیری چاوچنۆکە، کەتەنهابەهای زێدەبایی، تینویەتی بۆ بەکاربردنی پیداویستی ، گەشەسەندنی بازارە بازرگانیەکان، دەزانێ• جیگای باسە پرۆفیسۆر باربییر مامۆستای زانستە سیاسییەکانە لەزانکۆی نیۆرك، ویەکێکە لەرۆشنبیرە نزیکەکانی سەرۆکی پێشوو کلینتۆن، واتە سەربەباڵی نوێ رۆشنبیرە ئەمریکیەکانە، نەك باڵی راستتڕەوی پارێزگاری هانتیگتۆن ،و باڵی راستترەوی لیبرالی فۆکۆیاما• وبۆ پیکەنین باربییر لەکاتی وانە وتنەوەدابوو ، لەزانکۆی نیۆرك، کاتێك فرۆکەکان خۆیان بەسەنتەری بازرگانی جیهاندا کێشا ، بێگومان ئەو دیمەنەکەی راستەوخۆ لە پەنجەرەکانەوە بینی• ئەم روداوەش شیکردنەوەکانی پێشووی ناوبراوی دەسەلماند، دەربارەی ململاتێی نێوان هێزەکانی جیهاد، وکەلتوری گەردوونی سەرمایەداری رۆژئاوا• مەبەست لە جیهاد ، کۆی ئەو هێزانەن کەدژی مۆدێرنەن ، دیارە ئوسوڵیە ئیسلامیەکان پێشەنگن، بەبۆچوونی ناوبراو ئوسوڵیەکانی یەهودی، ومەسیحی ، هبندۆسی، چەندینی تر رقیان لەمۆدێرنە و فەلسەفەی رۆشنگەرییە، وەك ئوسوڵیەتی ئیسلامی ، بەڵام

بەشێوازو ڕێگای جیاجیا٠ وەڵێ وێرای ململانێی نێوان ، ئوسوڵیەتی جیهادی و سەرمایەداری جیهانگیریڕاماڵدەر لەسەر شێوازی ئەمریکی، هەروەها پێکداداچوونیش هەیە٠ لێرەدا خاڵی ناکۆك و سەرسامی دەردەکەوێ، ئێمە پێشبینیمان دەکردکە ئوسوڵیەتی توندرەولەلایەك بێ، وسەرمایەداری جیهانگیر لەلایەکی دی، بەڵام ڕاستی وادەرناکەوێت٠ بۆنمونە ئەوانەی هێرشییان کردە سەر نیۆرك و واشینتۆن، توانای بەرزی خۆیان بۆ بەکارهێنان و کۆنترۆڵکردنی تەکنەلۆژیا سەلماند، شارەزابوون لە بەکارهێنانی ، ئینتەرنێت، دەزگای زانیارییە نوێیەکان، فرۆکەی خێرا، وتەکنەلۆژیای کاروباری ئاسمانی، مۆبایل٠٠٠هتد ٠ ئەوانە کۆمەڵە گەنجێکی سەرلێشێواو بێ ئەقڵ نەبوون، بەڵکە کەسانی خاوەن توانا و زیرەکیەکی بەرزبوون، سەرەنجام کەل و پەلی سیستمی سەرمایەداری ڕۆژئاواییان بەکارهێنا بۆ لەناوبردن وێرانکردنی ٠

لە کۆتاییدا باربییر ئەنجامێکی سەرەکی بەدەست دێنێت ئەویش: بەڵێ ئەقڵی ئوسوڵیەکان ئەقڵی جیهانی نوێیە، بەڵام ڕۆحیان ڕۆحی سەدەتاریکەکانی ناوەڕاستە ٠ ئەمەش خاڵێکی ناکۆك وتێرامانە،کە قبوڵکردن و تێگەیشتنی ئاسان نیە، وەڵێ دەتوانین ڕاڤەی بکەین کەوا، ئوسوڵیەکان تەکنەلۆژیای ڕۆژئاوایان خۆش دەوێ، بەڵام ڕقیان لە فەلسەفەی زانستی و ڕۆشنگەرییە، وهەموو شێوازێکیش بەڕەوا دەزانن،لەپێناوی بڵاوکردنەوەی ئایدۆلۆژیای لاهوتی یاخود تاریکی بەسەرتاپای جیهاندا٠ هەندێك جار سەرسام دەبین لەهۆگربوونی ئوسوڵیەتوندرەوەکان ،بۆ دەزگاکانی زانیاریو تەکنەلۆژیای نوێ،هاوکات دژایەتیکردنی بیرە نوێیەکانی ڕۆژئاوا، لێرەدا باوەڕدەکەین کە ئەوانە تووشی شیزۆفرینیابوون، بۆیە باربییر دەڵێ: عەقڵیان لەلایەکە و ڕۆحیان لەلایەکی دی٠ لەڕووی لۆژیکیەوە دەبوایە تەواوی مۆدێرنەیان ڕەتکردبایەتەوە، چونکە بەرهەمی کفر و کافرانە ، بەڵام تەنها ڕووکاری دەرەوەی واتە ئامێرەتەکنەلۆژیەکانیان وەرگرتووە، ڕۆح و جەوهەرییان ڕەتکردۆتەوە، بەمانای بیری فەلسەفی وزانستی بەمەترسییەکی گەورە دادەنێن بۆ سەر بیروباوەڕی لاهوتییان٠ وئامادەن هەموو ئامێرەنوێیەکانی تەکنەلۆژیا لەپێناوە لەناوبردنیدا بەکاربهێنن٠

بۆئەوەی زیاتر ڕاستگۆو دادپەروەربین پێویستە بووترێ: هەروەها سەرمایەداری جیهانگیر بەتاڵکراو لەهەستی مرۆیی و ئەخلاق لێپرسراوە لەبەرامبەر ئەو دۆخەدا، بۆیە باربییر لە ناونیشانەکەو هێرش دەکاتە سەر هەردوو بەرە ، بەبێ ئەوەی لەیەك ئاستدا دایانبنێ، بەئەمریکابوونی جیهان هەژاری و نایەکسانی ، بوون بە قوربانی بازاری جیهانی لەگەڵ خۆیدا دێنێت، وهەست دەکەیت چارەنووست لەلایەن هێزەنادیارەکانی پشت پەردەوە ،یا پەنجەدانان لەسەرئامێرەکانەوە دیاریکراوە٠ بۆیە ئەگەر ڕێرەوی جیهانگیری ڕاست نەکەینەوە ، ئەوا جەنگ لەدژی ئوسوڵیە توندرەوەکان سەرکەوتن دەستەبەرناکات، کەتائێستاش بۆش بە پێچەوانەی کلینۆنەوە تێیناگات٠

نیچه

ئوسوڵی جیهادی ڕقی لەبەرامبەرە، چونکە سەربەباوەڕوئاین و مەزهەبەکەی نیە، ولەبەرئەوەی باوەری بەڕاستییە پیرۆزەکەی ئەو نیە، کوشتن و خوێن ڕشتنی حەڵاڵە٠ بەبۆچوونی ئوسوڵیەکان ئەوە کەسێکی بێ بوونە ، وەك دەڵێن (ئاین لەسنگیدا نییە) ونەزانە ، هیچ نیە، مێرووە ، لەبەرئەوە بەتاك و بەکۆمەڵ کوشتنیان کێشە دروست ناکات، بەپێچەوانەوە حەڵاڵە و جێگای ڕەزامەندی خودایە٠ وبێگومان هەموو ئوسوڵییەك بەتەنیا ئاینی خۆی بەڕاست دادەنێ، وئاینەکانی دی بە چەواشەکار، وتەنانەت بەبیریدا

نایەت کە ئوسوڵیەکانی تر وەك ئەو بیرەکەنەوە, بەلاّم بەئاراستەی جیاواز: بۆنمونە ئوسولی کاسۆلیکی باوەڕی وایە تەنها بیروباوەڕی کاسۆلیکی راستەو قبولکراوە لای خودا، بەهەمان شێوە سەبارە بە ئوسولی یەهودی، وهندۆسی، بوزی ،کۆنفۆشیۆسی ٠٠٠٠هتد٠

بەلاّم سەرمایەداری جیهانی بەسیفەتی ئامێرێکی بەکاربەر یا ژمارەیەك لەژمارەکان سەیری مرۆڤەکان دەکات، هەموو ئامانجیشی فراوانکردنی بازرگانی و کۆمپانیاکانیانە لەهەموو جیهانـدا ئەگەر بۆیان بکرێ، وهەموو دەرهاویشتەکانی وەك کارەسات و ماڵوێرانی وبرسێتی جێگای بایەخ پێدان نیە٠ ولەهەردوو حاڵەتەکەدا مرۆڤ وەلانراوە، وەلانانی دووەم جیاوازی لەگەڵ وەلانانی یەکەمدا هەیە، لەرووی تیۆرییەوە کوشتنی مرۆڤەکان حەلاڵ ناکات، چونکە ئایدۆلۆژیایەکە لاهوتی نیە بەڵکو تەواو مادییە٠ لەراستیدا ئەو فەیلەسوفانەی بەم دواییە رەخنەیان لە مۆدێرنەی رۆژئاوا گرت ، بابەتەکانیان بەروونی خوێندبۆوە کاتێك وتیان: بەبێگومان عەقڵ و زانست و تەکنەلۆژیا هەموویان پێشکەوتن بەرهەم دێنن،هاوکات چەوساندنەوەو ئیمپریالیەتیش بەرهەم دێنن٠ وچاکەکردن،دژەکەشی بەرهەم دێنێ کە گرێدراوی یەکترن، ئەمەش راستیەکی حاشا هەڵنەگرە٠ ئەمەش بەمانای مۆدێرنە بۆتە دیاردەیەکی دیالکتیك و گونجاو٠ بەلاّم خاسیەتی سەرەکی ئوسوڵییەتی ئاینە توندرەوەکان ئەوەیە دیالکتیکی نیە، بابەتەکان بەرەش و سپی دەخوێنێتەوە، بۆنمونە رۆشنگەری بەفەلسەفەیەکی عەلمانیەتی کافر ئەژماردەکات٠ لەتێروانینی ئەوانەوە شارستانیەتی رۆژئاوا تاوانبارن ، تەنها تەکنەلۆژیا و داهێنانەکانیان نەبێ٠ هەروەها دانەر چەند نمونەیەك دێنێتە پێش چاو سەبارەت بەپێکداداچوونی نێوان عەقڵیەتی ئوسوڵیو جیهانگیری ئەمریکی، کەماوەی چەند ساڵێکە جیهان بەئامێرە زانیارییەکانی، چێشتخانەکانی وێنەکان و ئەڵقە تەلەفزیۆنەکان، و مۆسیقا میللیەکان٠٠تاد رادەماڵێت٠ پیاوانی ئاینی ئێران لەلایەکەوەکە لایەنگرانیان بۆ جیهاد کردن ئامادەدەکەن ، ئەوپیاوانەشن لە لایەکی ترەوە سەیری زنجیرە تەلەڤزیۆنی ((دیناستی)) ئەمریکی دەکەن لەسەر شاشەی تەلەڤزیۆنەکان٠ وکەنیسەی ئەرسەزۆکسی رووسی

کە هەوڵی زیندوکردنەوەی باوەڕی کۆن و ئوسوڵییەت دەدالەدوای هەرەسهێنانی کۆمۆنیزم، هاوتەریب هاوکاری سەرمایەدارە ئەمریکیەکان دەکات لەپێناوی دەستبەسەراگرتنی ئاوی کانزایی و هەڵگرتنی لەشوشەی پیرۆزدا کەناوی(ئاوی سەرچاوە پیرۆزەکان)!٠ هەموو ئەمانەش لەپێناوی بەدواداچوونی گەلانی سادە(باوەڕدار) وکرینی.

بەم جۆرە دەتوانین بڵێین سەرمایەداری تێکەلاّوی ئوسوڵیەت دەبێ ،و مۆدێرنە بە کۆنەپەرستی و ماتریالیستی بەرۆحانیەت ٠ ودەمارگیرە سربیەکان لەلایەك جلی وەرزشی تێنسکردن جۆری (ئەدیداس)یان دەپۆشی وگوێیان لە گۆرانییەکانی (مادۆنا) دەگرت ، لەلایەکی دییەوە بۆردومانی هاوولاّتیە سیڤیلەکانی بۆسنەیان دەکرد لە سەراییڤۆ٠ بەلاّم یەهوودە توندرەو و نازییە نوێیەکان لەخاسیەتێکدا هاوبەشن: ئەویش بەکارهێنانی مۆسیقای رۆکی ئەمریکییە بۆ گەیاندنی پەیامە پیرۆزەکانیان بۆ نەوەکانی داهاتوویان! بەلاّم ئوسوڵیە ئیسلامیەکان ئەکتیڤ بوون ،لەبەکارهێنانی مایکەکانی دەنگ و کاسێتە تەسجیلکراوەکان ،وتەنانەت ئەنتەرنێت وتازەترین ئامێری زانیاری ،لەپێناوی گەیاندنی بۆچوونەکانیان و وتارەئاگرینەکانیان بۆ جەماوەر٠ ئەم تێکچرژانە نامۆ و نائاساییەی نێوان نوێترین ئامێری تەکنەلۆژیا و کۆنترین ودواکەوتووترین جۆری بیرەکان ، یەکێکە لەسیما دیارەکانی سەردەمی ئێستا٠

رەنگە گەیشتبینە سەردەمی سەرسوڕهێنەران ، وهیچ داواکردنێکی تر نیە٠ بۆیە وشەی (جیهاد)ی بەکارهاتوو لەناونیشانی کتێبەکەدا، مانای جیهادی ئیسلامی ناگەیەنێت، بەڵکو هەموو ئوسوڵییە ئاینیەکانی تری دژی مۆدێرنە، بەلاّم تاکەی؟ رەنگە دوای بیست یا سی ساڵی دی، بەلاّم نەك پێش ئەو ، هیوادارین بەهەڵەدا چووبین٠ تەنانەت دانەر باس لە جیهادی ئەمریکی دەکات و بەجیهادی ئیسلامی بەراوردی دەکات٠ چونکە گەورەترین تەقینەوەی تیرۆریستی لەئەمریکا جگە لە (١١)ی سێپتەمبەر ، تەقینەوەی ئۆکلاهۆما سیتی بوو کەبووە هۆی قوربانیدانی سەدان کەس ، وراسترەوێکی توندرەوی ئەمریکی ئەنجامیدا٠ بەهەمان شێوە دروشمی توندرەوە

ئیسلامیەکانیان بەرزدەکردەوە• باشە بۆ، دەزگاکانی راگەیاندنی رۆژئاوا تەنها باس لە تیرۆری ئیسلامی وتوندرەوی ئیسلامی دەکات؟ وبۆچی کەمایەتیەکی توندرەوی بەهێز تێکەڵاو بە زۆرینەی موسوڵمانانی میانرەو دەکات؟ وکێ بەم جۆرەهاندەرە لەسەر موسوڵمانان،وبۆبەرژەوەندیکێ ؟•

بنیامین باربییر دەڵێت: دەوروبەری ساڵی(١٩٢٠) شێخ حەسەن بەنا ، دامەزرێنەری کۆمەڵەی ئیخوان موسلمین، ئیدانەی ئەوشەپۆلی گومرایی و خراپیەیدەکرد کەروویکردۆتە میسر وتی : خەریکە بنەما ئەخلاقی و ئاینیەکان بەبیانوی ئازادی بیر و تاك لەناوببات• وخراپی رۆژئاوای لە ناردنی ئافرەتە نیمچە ڕووتەکان خستەروو! هەروەها باسی لەخراپی ناردنی خواردنەوە کهولیەکان و فلیمە سینەماییەکان ، سەما رووتەکان ، گۆڤارو چیرۆك ، یارییە بێ مانا وخراپەکانی دەکرد• بەم شێوەیە شێخ بەنا پێش سەردەمی جیهانگیری ئەمریکی کەوت و بەچاوی خۆی بینیویەتی پێش ئەوەی ببێتەراستیەکی حاشاهەڵنەگر و جیهان بگرێتەوە• هەروەها لەداگیرکردنی رۆشنبیری ئەوروپا بۆ میسر و هەمووجیهانی ئیسلامی مەترسییەکی گەورەترە ،لەهەڵمەتەسەربازییە کۆلۆنیالییەکان• وبەبیری تیژی زانی ئەوەی کە، داگیرکەری راستەوخۆ توانای نەبوو بیکات هاتنەناوەوەی رۆشنبیری دەیکات، دەتوانرێ سوپاکان لەسەر سنور بووەستێنرێت، بەلاّم بیرەکان سنورییان نیە• بەلاّم قسەکانی هیچ جیاوازییان لەگەل قسەی پیاوانی ئاینی مەسیحی لەئەوروپا و ئەمریکا ، وقسەی پاپاکانی ڤاتیکان نیە• نمونەیەك دەخەینە روو: یەکێك لەسەرکردەکانی بزوتنەوەی پرۆتستانتی توندرەو لە ئینگلتەرا بەناوی (براین)، بەتوندی ئیدانەی شانۆگەرییەکی کرد, چونکە هانی خراپە و بەرەلاّیی ئەدات وتی، ئەو شانۆگەرییە سیخناخە بەدیمەنی گومرایی ،و سۆزی تواوە کە ئەخلاق خراپ دەکات،بەگوێرەی قسەکانی ژیانی نوێ، پرییەتی لەدیاردەی دژی ژیانی بێگەردی مەسیحیەت• لەو بارەیەوە نمونەیەکی باسکرد، سەمای پیاو لەگەڵ ئافرەتدا• هانای بۆ خودا بردوو گوتی ئەوە کاری ئەهریمەنە• هەروەها ئاماژەی بۆ یارییەکانی بەخت، و وێنە ڕووتەکان ،و وێنەی ئافرەتە ئاڵۆشهێنەرە رازاوەکان ، ومۆسیقای ئالۆش ، دیارییەکانی سەری ساڵان ، رازاندنەوەی مێزی یادەکانی لەدایك بوون کەپڕە لەخواردن وخواردنەوە، وپێکەنین ونقوم بوون لەخۆشی و پێکەنیندا،کە هەموو ئەمانە مرۆڤ لەخودا دوردەخەنەوە و بیریان دەچێت• هەروەها قسەکانی لەقسەی سەرکردە ئوسوڵیەکانی ئەمریکا وەك (باس رۆبیرتسۆن) ، (باس کۆنان) ناچێت کەکاندیدی پێشووی سەرۆکایەتی ئەمریکا بوو، واو ژان ماری لۆبن ی فەرەنسا دەچێت• کەهەموویان بانگێشەی گەڕاندنەوە بۆ پێودانگی خێزانی دەکەن کەتا سەدەی نۆزدە لەئەمریکا باوبوو، وبگەڕێنەوە بۆ کەنیسە بۆبەجێهێنانی کارەپیرۆزەکانیان،وگەراندنەوەی نوێژ بۆ قوتابخانە ئەمریکیەکان دوای ئەوەی سیستمی عیلمانی رایبماڵێت• بەکورتی ئەمانە، بانگێشەی گەراندنەوە بۆ سەردەمی زێڕینی ئەمریکای مەسیحی پرۆتستانتی دەکەن• باربییر کۆتایی بەقسەکانی دەهێنێت و دەڵێ: گومانی تێدانیە مۆدێرنە گەورەترین دوژمنیشی تەنانەت لەئەمریکای دڵی بەهێزی سەرمایەداری، وجیهانگیری و مۆدێرنەدا هەیە! ئەوان رقییان لەکەلتوریگشتی دنیاییە ،کەهەژموونی بەسەر کۆمەڵگای ئەمریکیدا کردووە پێیان خۆش بێ یان نا•ئەو کەلتورەی کە رادیۆو تەلەفزیۆن پەخشی دەکات، وهەژموونی بەسەرتەواوی گەردوونی عەلمانیدا گرتووە، رۆشنبیری سیاسییە لیبراڵەکان وەك نمونەی کلینتۆن و ئەوانی دی• لیبرالیەکان خوێندنی تیۆری گەشەسەندنی داروینیان لە قوتابخانەکانی ئەمریکا سەپاند ، وبەبیانوی بێلایەنی و عەلمانیەت نوێژی مەسیحییان لە قوتابخانەکاندا یاساغ کرد• بۆیە کلینتۆن کەسێکی زۆر بێزراوە لەلایەن راستڕەوی مەسیحی بەپێچەوانەی بۆشەوە کە زۆر خۆشەویستە ،کە ئیمرۆ هاوپەیمانی مەسیحی دەستەبەریدەکات • بۆیە دەتوانین بە کۆپییەکی راستڕەوی توندرەوە ئیسلامیەکانی دابنێین،چونکە بەلایەنی کەمەوە تائێستا پەنا بۆ لێدان دەبات• هۆکەشی دەگەڕێتەوە بۆئەوەی کە کەمایەتییەك لەناو کۆمەڵگادا پێکدێنن، کەبیری مۆدێرنە و رۆشنگەری لێبوردنی ئاینی بەگشتی بالاّدەستە• بەپێچەوانەی ئەفغانستان و پاکستان و ئێران و سەرجەم کۆمەڵگا ئیسلامی و عەرەبیەکان ، کەڕێژەکەتەواو پێچەوانەیە• کە هیچ کەسێك ناتوانێت بەئازادی هەوا هەڵبمژێت لەترسی تاوانبارکردنی بەکافرو دەرچوون لەبیروباوەڕەپیرۆزەکان•

بەلاّم چارەسەر چییە بۆ رزگاربوون لەمەترسی ئوسوڵیەتی ئاینی لەلایەك ، وسەرمایەداری جیهانگیری چاوچنۆك لەلایەکی تر؟ بەپێچەوانەی وێناکردنمانەوە چارەسەر دەستبەرداربوونی جیهانگیری نیە، بەڵکو بەزیاتر دیموکراسیکردن ، ودادپەروەرتر و مرۆییانەترکردنی٠ چونکە تەواوی سەرمایەداری نێگەتیف نیە، بەڵکو پۆزەتیفی زۆرەو نکوڵی لێناکرێت، بەپێچەوانەوە توانای سەرکەوتنی بەسەر زۆر لەسیستمەکاندا نەدەبوو، تەنها کار پێویستە بخرێتە سەر ڕێڕەوی راست و کەمکردنەوەی زیادەڕۆییەکان٠ بەلاّم سەبارەت بەئاین پێویستە جیاوازی بکرێت لەنێوان ناوەرۆکی رۆحانی و ئەخلاقی کەلەهەمووان بەرزترە بکرێت،لەگەڵ ئایدۆلۆژییای توندڕەو کەخۆی لەسەر ئاین ئەژماردەکات کەلەراستیدا خیانەت لەپەیامی ئاینەکەدەکات ٠

*جیهاد دژی بەئەمریکابوونی جیهان: جیهانگیری سەرمایەداروتوندرەوی ئوسولی دژی دیموکراتیەت٠ دانەر /بنیامین باربیر٠ خانەی چاپ/ هاشیت – پاریس٢٠١٩-١-٢٠٠٣

وەزیر و فەیلەسوفی فەرەنسی لەژیانی سەرکەوتوو دەکۆڵێتەوە

ژیانی سەرکەوتووچییە؟ لۆك فێری ، نمونەیەکی بالآیە و پێویستە وەربگێردرێتەسەرزمانی عەرەبی بەزووترین کات٠

ئاشکرایە لۆك فێری لەم سالآنەی دواییدا کۆمەڵێك سەرکەوتنی بەناوبانگی وەدەستهێناوە، دەیان ساڵەکتێبەکانی بەتیراژی سەدان هەزار دەفرۆشرێت ،وبۆدەیان مەلەفی جیهانی وەرگێردراوە، هاوکات بۆتە ئەستێرەیەکی رۆشنبیری شاشەکانی تەلەفزیۆن و میتینگ و کۆنگرە جیهانییەکان ٠ پاشان سەرەنجام بۆتە وەزیری پەروەردەوفێرکردن و توێژینەوەی زانستی لەحکومەتی ئێستای جاك شیراکدا!دوای هەموو ئەمانە چ کەموکوڕییەکی هەیە!؟ وکتێبێك بەناونیشانی: مانای ژیانی سەرکەوتوو چییە؟بنوسیٚ٠

لەراستیدا ڕەنگە ناونیشانەکە خوێنەر چەواشە بکات، فەیلەسوف–وەزیر مەبەستی سەرکەوتنی ماددی نیە لە ژیاندا، یاکۆکردنەوەی سەرجەم مۆدێلی ئۆتۆمبیلەکان لەگۆرەپانی خانووەکەیدا کۆبکاتەوە، یابوونی ژمارەیەکی خەیاڵی لەبانکەکاندا،ویاخودگەیشتن بەپۆستی بەڕێوەبەری گشتی کۆمپانییایەکی گەورە٠٠٠هتد، وەڵیٚ مەبەستی بابەتی دییە٠ هەمووان دەزانین رۆژێك لەرۆژان ژیانمان کۆتایی پێدێت ، بەلاّم پێش کۆتاییهێنان بەژیانمان، رەنگە پرسیارێك بکەین، ئایا ژیانێکی سەرکەوتوو ژیاوم؟یا خۆش ژیاوم؟ تەنانەت پێش کۆتایی ولەسەرەتاکاندا بپرسین، چۆن ئایندەو ژیانم دروست بکەم؟ چۆن لەژیاندا سەرکەوتووبم و بوونی خۆم بسەلمێنم؟ لەسەر ئەم پرسیارە هەموو ئاین و فەلسەفەکان لەسەردەمەکانی کۆنەوە خولدەخۆن٠ وهەموویان ڕێنمایی ئامادەکراوییان پێشکەشکردووین ، بۆ بەردەوام بوونمان لەسەر چاکەکردن، وبۆئەوەی ژیانێکی خۆش ڕێك وراست و بەختەوەر بژین٠ ئەم وەلآمانەش لۆك فێری لەکتێبە چڕوپڕە (٥٠٠)لاپەڕیەکەیدا باسی لێوەکردووە٠ ئەو کتێبە لەچەند رویەکەوە گرنگی هەیە، (ضربة معلم)پێکدێنێت وەك دەڵێن ، بێگومان کتێبێکی سەرکەوتووە٠ مەبەستم ئەوەنیە، لۆك فێری گەیشتۆتە نهێنی ژیان، ئەو نهێنیەی گریٚ کوێرەیەك بوو بۆ فەیلەسوفەگەورەکانی پێشوو٠ ئەمە دەڵێم وێرای ئەوەی ناوبراو خۆی بۆ کارێکی زۆر مەزن ئامادەکردووە، کەتائێستا هیچ کەسێك جورئەتی نەبووە بەگوێرەی زانیاریەکانم، مەبەستمە بڵێم دانەر توانیویەتی (توانا فەلسەفیەکانی) بەدرێژایی ٥٠٠ لاپەڕە بەشێوەیەکی زۆر مامۆستایانەو لێهاتووانە دابرێژێت٠ خۆشیەکی گەورەیە کە مرۆڤ لەسەرەتاوە تا کۆتایی ئەم کتێبە بخوێنێتەوە ٠عاشقانی فەلسەفە و بیر هیوایان بە فیڕۆ ناڕوات لەدوای ئەو هەموو سەردەمە دورودرێژەی لە ئەرستۆ یۆنانەوەدەست پێدەکات ،وبەفەیلەسەفەکانی سەدەکانی ناوراستدا ئیبن ڕوشد و تۆما ئەکوینی دا گوزەر دەکات ، پاشان فەیلەسوفانی مۆدێرنە لەگەڵ وەستانێکی زۆر لای (سەردەمی نێتشەیەکان) تا ئیمڕۆ٠ ناتوانم لەسەرهەموو تەوەرەکانی ئەم کتێبە گەورەیە بوەستم کەپێویستە بە زوترین کات وەرگێڕدرێتە سەر زمانی عەرەبی٠بەلاّم ئاماژە بۆ چەند تەوەرێکی فیکری دەکەم،یا

فیکرەی سەرەکی لەسەرەتاوە تا کۆتاییی، کەبربرەی پشتی کتێبەکە پێکدەهێنێت•

زۆر بەکورتی دەڵێم:لۆك فیری دەیەوێت ئاینێکی نویٚ بۆ رۆژئاوا دابمەزرێنێت!ئەمەش ئامانجێکی لەخۆباییانەیە وەك هەندێك دەڵێن• هەوڵدەدەین مەسەلەکان بەشێوەیەکی دی بخەمەڕوو• لۆك فێری کەتەمەنی کەمێك لەپەنجا ساڵ زیاترە، واتە سەربەنەوەی ئێمەیە، دەیوێت رۆژئاوا لەقەیرانە شارستانیەکەی یاخود لەشارستانیەتە بۆگەنەکەی رزگاربکات، فێری دەزانێت رۆژئاوای سەردەم لەقەیرانێکی رۆحی و مەعنەویدایە، وهەست بەبۆشاییەکی گەورە دەکات لەناوخۆدا، ودوو ڕێگا چارەسەری لەبەردەمدایە:یا نوقم بوون تا سەر مۆخ لەفەلسەفەی ماددی بەکاربەر وەك زۆرینە پەیڕەوی دەکات، وناگەڕێتەوەو هیچ پرسیارێك ناکات دەربارەی بوون • وبوون هیچ مانایەك نابەخشێت ، تەنها تێرکردنی هەست و ئالۆشە ماددییەکان وەك خواردن وخواردنەوە سێکس و رابوواردن و یاریکردن، ئەمەش پرۆژەی شارستانیەتی کۆمەڵگاکانی ئەوروپای پێشکەوتوو دەوڵەمەندە کەگەیشتۆتە لوتکەی سەرمایەداری.

ماکیاڤیلی

یان دەبیٚ بۆ ئاینە لەدوای ڕۆشنگەری و مۆدێرنە و فەلسەفەی ماددی بۆ ئاینە سەرەکییەکەی بگەڕێتەوە کە لێوەی دەرچووە، بێگومان مەبەستمان مەسیحیەتە• بەڵام لای ئاینەکانی ئەوپەڕی رۆژهەڵات وبەتایبەتی بوزی بەدوای دڵنەوایی و تێرکردنی مەعنەوییدا دەگەڕێت• بەڵام فێری لە کۆتاییدا پێشنیاری سێهەم بۆ فەڕەنسییەکان و تەواوی مرۆڤایەتی پێشکەش دەکات• بۆیە دەڵێم ناوبراو مەبەستی ئاینێکی نوێیە بۆ مرۆڤایەتی ، کەڕەنگە ئەم زاراوەیەی پێخۆش نەبیٚ ، لەبەرئەوە دەڵێین فەلسەفەیەکی نویٚ دادەمەزرێنێت ، کەهاوکات لەهەردوو فەلسەفەی تەواوی ماددییەت و ئاینەکانی دی تێپەڕدەکات •

ئایا فێری لەم هەوڵەیدا سەرکەوتوو بووە یاخود نەء ؟دیارە ئاینەدە وەڵامی ئەم پرسیارەدەداتەوە• گرنگترین بابەتێك لەو کتێبەدا وەڵامی فەیلەسوف خۆی نیە، بەڵکو وەڵامی فەیلەسوفانی پێش خۆی، کە زۆر بەڕوونی وبەمیتۆدێکی گونجاوو ڕێك و پێکەوە باسی لێوەدەکات • هەموو فەیلەسوفە گەورەکان وێنای خۆیان بۆ بوون باسکردووە، وزۆر خۆشە بۆنمونە وەڵامی ئەفلاتون، وئەرستۆ،و رواقییەکان و فەلسەفەی یۆنانی بەشێوەیەکە گشتی بزانین• ولەدواییدا خۆشەئاگاداری وەڵامەکانی دێکارت،وسپیۆنزاو فەیلەسوفەکانی رۆشنگەری و نێتشە و فرۆید••هتد بین• هەموو فەلسەفەیەکی گەورە بەمانایەك لەماناکانی وەڵامی ئەم پرسیارەیە: مانای بوون چییە؟ ولەکوێیەوە هاتووین؟وبۆکویٚ دەچین؟ ئەم پرسیارە گڕدارە بەدرێژایی سەردەمەکان مرۆڤی نیگەرانکردووە، وهەرفەیلەسوفێکیش وەڵامی تایبەتی خۆی دەڵیٚ، وەڵامەکان بەردەوام دەبن و پرسیارەکەش جێگیرە، وبەجێگیریش دەمێنێتەوە چونکە مردن هەیە و سوڕی ژیانیش بەردەوامە.

بەڵام لوك فێری سیٚ وەڵامی گەورەو یەك لەدوای یەکی لەمێژووی بیری ئەوروپیدا جیاکردۆتەوە ئەویش: لەسەردەمی یۆنانی ، سەردەمی مەسیحی قرسگیە، سەردەمی مۆدێرنە • یەکەمیان بەسەردەمی کۆسمۆپۆلیتی ،واتەگەردوونی وبەرزی بابەتەکان ناوزەددەکات، فەیلەسوفەکانی یۆنان باسیان لەژیانی خۆش و باش نەدەکرد تەنها بەپێوانەکردنی شتێکی دەرەکی نەبیٚ ولەوبەرزتر بیٚ، ئەو شتەش گەردوونی گونجاوو جوان دروستکراوەکەلەچواردەورماندایە• سەرەنجام مرۆڤی ئغریقی باوەڕی وابوو کەلەم جیهانەیە و بۆئەویش دەگەڕێتەوە، وهەموو ماناکانی ژیانیشی لەم پەیوەندییەی

و نەهیەکانییــەوە٠ ئەگــەر بــەو شــێوەیە
جولاێتــەوە رزگــارت بــوو وژیــانێکی
خۆش و ســەرکەوتوو ڕەزامەنــدت
لای خــودا دەســتەبەرکرد٠
گومــانی تێدانیــە کــە
وێناکردنی ئغریقی
بۆ بــەرزێتی
کــەمتر

لەگەڵ
سیســتمی
جیهانیــــــدا
وەرگرتــووە کــەلێی
بــەرزترە٠ ئـەم پەیوەندییە
ئۆرگـــانیکی و ئاوێتەییــــە
ئەگەربگونجێت وبلێین، ئەو نیگەرانی
لەبەرامبــەر مردنــدا کــەم دەکــردەوە ،
لەکۆتاییداگــەردوونی ســەرتاپاگی لــەئامێزی
دەگرێتــەوە و تیایــدا دەشــاردرێتەوە، واتــە لەگشــتی
گەورەی ناکۆتاییدا٠

پاشــان ســەردەمی لاهــوتی مەســیحیکەبۆماوەی هەزاروپێنجسەدسـاڵ هــەژموونی بەســەرئەوروپادا کردبــوو: واتــە ســەدەی هــەژدە و نــۆزدە، لێــرەوە مرۆڤایــەتی چــووە قۆنــاغی بــەرزی خــوا دیاریکراوەکــان٠ گومــانی تێدانیــە ئغریقیەکان مانای بەرزێتی و خودایان دەزانی، بەڵام لەلایان دیاریکراونــەبوو٠ وهــەموو گــەردوون گــەورەیی و خــودا و هێزییان نیشان ئەدا٠ بەڵام لەسەرەتای مەسیحیەت وئاینە تاکپەرستەکان بەشێوەیەکی گشتی ، وێناکردنیان بۆ خودا جیــاوازبوو، چــونکە خــودا لــەدەرەوەی گــەردوون بــوو ،لەبەرئەوەی دروستکەرییەتی، بەپێی بۆچوونی فەیلەسوفە ئغریقیەکان خودا تێکەڵ بەگەردوون کرابووجیانەبووبۆوە٠ لێرەوە بەفەیلەسوفە بتپەرستەکان ناوزەدکران لەلایەن گەورە پیاوانی کەنیسە وبیریارانی مەسیحیەت، ئینجا ژیانی خۆش و ســەرکەوتوو چــووە ژێــر چــەمکێکی تــری بــەرزێتی، کەلەبنەڕەتەوە جیاوازی لەگەڵ چەمکە ئغریقیەکەدا هەیە٠ وبابەتەکان پەیوەندییان بەدۆزینەوەی شوێنێکی گونجاوەوە نیە لەناو ئەم گەردوونە گەو... ...انەدا وئاوێزانی ببیت، وەك ئغریقیەکان وێنایان د... ...اناکانی ژیان بۆتە ئەوەی خۆت بخ... ...، خودا ، وکرنۆش بۆ ویستەکا... ...مایشت

گوتە

ئیماندارترە
وەك لــەوێنای
مەســیحی ، بــۆ؟
چــونکە ئغریقیــەکان
سیســتمی خــودایی بۆجیهــان
،بەجیهانـــــەوە گرێــــــدەدەن
وجیابۆوەنیە،بەپێچــــــــــەوانەی
ئاینەیەکتاپەرســـتەکان ، کەگــــەردوون بەدروســـتکراوی دروستکەرێك دادەنێ ، هەمیشە ونەمرنیە، پاشان کۆتاییش نییە٠ واتە ژیان لەدوای مردن لەوێناکردنی ئغریقیەکاندا٠ هــەروەها بــاوەڕ لای مەســیحیەکان جێگــای مەعریفــەی لای فەیلەســوفە یۆنانیــەکان و ئەرستۆتالیســیەکان گرتــەوە، وەحــیش جێگــای عــەقڵی گرتــەوە، وێــرای هــەموو ئــەم جیاوازییانــەش ژیــانی مــرۆڤ لەهــەردوو سیســتمەکەدا هــیچ مانایــەکی نــەبوو بەپێوانــەکردنی شتێکی دەرەکــی لەســەروو ئەوەوە ، ئەو شتەش بەبەرزێتی ناودەنێین٠

پاشــان ســەردەمی مۆدێرنــە هــات ،کەبەتــەواوی هــەموو بەرزێتی وەلانا ، بۆئەوەی تەنها ژیانی مرۆڤ بە سەرکەوتن و نسکۆکانی بەرامبەر ماددە بپێوێت٠ واتە بەپێوانەکردنی ئەو بوونــە هەســتپێکراوەی ڕۆژانــە بەهــەموو خۆشــی و ناخۆشیەکانەوە ، وچێژو ئازارەکانیەوە تیایدادەژین٠ هیچ شتێك نەلەپێشی نەلەدوای نیە، ژیان لەدوای مردن نییە! لێرەدا دابرانی گەورەی مۆدێرنە بە پێوانەکردن بە بیری ئاینی پێشخۆی ڕوودەدات، ئەویش دابڕانێکە ئەوروپا توانی

دیکارت

هەرسکردنی نەبوو تەنها لەدوای سێسەدەنەبێت٠ تەنانەت هەندێك توێژ هەنن تائێستا هەرسییان نەکردووە و لەسەر وێناکردنی ئاینی مەسیحی داکۆکیدەکەن، وچاوەڕوانی ژیانێکی باشتر بێ لەم ژیانەدەکەن، ژیانی نەمری هەمیشەیی٠

فەیلەسوفەکانی مۆدێرنە هەموو سیستمەکانی لاهوتی و میتافیزیکی پێشوویان لێکهەڵوەشاند، وتەنها پاشماوەی ئەو بیروباوەڕە باوو چەسپیوانە جێماوە٠ بۆیە ئێستا مرۆڤی ئەوروپی هەست بە بۆشاییەك لەمانا و دابڕانێکی رۆحی دەکات، بەگوێرەی لۆژیکی مۆدێرنە ژیانی سەرکەوتوو، بەدڵسۆزی بۆ ئاینێکی دیاریکراووپرانسیپێکی میتافیزیکی ناپێورێت، بەڵکە کورت دەکرێتەوە بۆ وشەیەك ئەویش:چڕی و پڕبوونە٠ ئایا ژیانێکی چڕ و دەوڵەمەند و پڕلەچێژوخۆشی ژیاویت؟ئەوا ژیانت خۆش وسەرکەوتووبووە، ئایا ژیانێکی دڵتەنگ و پڕ لە ناخۆشی و خەفەت و بێبەش لە خۆشییە مادی وئارەزووە بەکاربەرەکان ژیاویت؟ ئەوا ژیانت هاوتای توێکڵە پیازێك نیە٠ ئەم وێناکردنە پراگماتیکی و مادییەی ژیانی مرۆڤایەتی بەسەر تێکڕای کۆمەڵگاکانی ئەوروپا و رۆژئاوادا بالأدەستە، وبەتەواوەتی لەژێر کۆنترۆڵی فەلسەفەی تەواوی مادیدایە، تەنانەت ئاژەڵ دەخوات ودەخواتەوە ،ولەکۆتاییدا دەمرێ ، وجیاوازی چییە؟

فەیلەسوفانی مۆدێرنە چەمکی بەرزێتیان لەڕەگ و ڕیشەوە هەڵکێشا، بەجۆرێك کەلەبەرچاووان ون بوو ، ولەئاسۆی ژیانی رۆژانەی گەلانی ئەوروپادا دیارنەما٠ کەئەمەش لەقەلأییەوە ئێمەی گەلانی ئیسلامی و عەرەبی دادەندەچڵکێنێت، کەلەرۆژهەلأتەوە بۆیەکەمجار رووەدەکەینە زانکۆکانی ئەوروپا٠ دیدرۆ لاهوتی مەسیحی لێکهەڵوەشاند،بەبیانووی خورافە و وەهمەوە، نوێرباخ هێرشی کردە سەرمەسیحیەت چونکە داگیرکەری عەقڵە، ومارکس دەڵێت ئاین ئفیونی گەلانە، نێتشە تۆپە قورسە فەلسەفیەکانی لەپێناوی تێکشکاندنی بیروباوەڕەکانی ڕابردووبەکارهێنا ،چونکە دەستکردی مرۆڤن نەك ئاسمان!(سەیری کتێبەکەی بکەن: مرۆیی، مرۆیی،زیادلەپێویست)٠ وفرۆید ئاینی مەسیحی و یەهودی بە گرێدانێکی شێتانەی پێناسەکرد٠

وەڵێ لەکاتێکدا ئەم فەیلەسوفانە هێرشییان دەکردە سەر مەسیحیەت ،چونکە لەو سەردەمەدا هێزێکی چەوسێنەربوو ئازادی بیری خستبووە ژێر مەترسی ، وهەژموونی کەنیسەی کاسۆلیکی و ئوسوڵی توندڕەو٠ بەلأم ئێستا بارودۆخەکە جیاوازە، ڕەنگە ئاین هیچ بوونێکی لەژیانی کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا نەبێت٠ سەرەنجام پرسیارێك دێتە پێشێ ئەویش: ئایا رۆژئاواگەشەکردنە گەورەو سەرکەوتنەکانی نەگەیشتۆتە دەرگای داخراو؟ ئایا پێویستی بەگەڕاندنەوە بۆ بەرزێتی نیە بەشێوازێکی تر؟ ئایا ناتوانین مانایەکی دی بەژیانمان بدەین جیاواز لەماناکانی مادی و سەرکەوتنە بەتاڵەکان؟ ئەو مانایەچییە؟ چۆن دەیگەینێ؟ کتێبەکەی فێری وەلأمی ئەم پرسیارانەدەداتەوە، وێڕای ئەوەی وەلأمەکانی جێگای قەناعەتم نەبوون بەلأم پێویستە بەتێڕوانین و سەرنجدانەوە بخوێنرێتەوە، کەئەمەش هەڵوێستێکی تری دەوێ.